

Η μεταμόρφωση του ανθρώπου

Δ. Τσινικόπουλος

Ως *χαρίεν άνθρωπος*
όταν *άνθρωπος* η
ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

Εάν η ανθρωπότητα πρόκειται να επιζήσει
χρειάζεται έναν εντελώς νέο τρόπο σκέψης
Α. ΑΙΝΣΤΑΪΝ

Η μεταμόρφωση του σύγχρονου ανθρώπου σε άνθρωπο είναι εκ πρώτης όψεως μια αντιφατική πρόταση. Εάν δεχθούμε ότι στην έννοια άνθρωπος εμπεριέχονται όλα τα στοιχεία εκείνα που τον διαφοροποιούν από τα ζώα, η πρόταση αποτελεί μια ταυτολογία αν όχι περιττολογία.

Αν όμως η πρόταση προβάλλει την έλλειψη του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος παρά την ανθρωπινή του μορφή και δομή, υπολείπεται κατά πολύ από την ανώτερη, την ουσιαστικότερη μορφή συμπεριφοράς προς εαυτόν και προς αλλήλους, ήτοι την έλλειψη αυτογνωσίας, του αυτοσεβασμού και του αλληλοσεβασμού, αν η πρόταση δείχνει την ανεπάρκεια του σύγχρονου τεχνολογικού και καταναλωτικού ανθρώπου και την ανάγκη του να γίνει ανθρωπινότερος, τότε η μεταμόρφωση του ανθρώπου – ας μου επιτραπεί αυτή η έκφραση – σε *ανθρωπινότερο άνθρωπο* κρίνεται αναγκαία.

Με την παραπάνω διευκρίνιση, θέτουμε εκποδών ευθύς εξ αρχής τις τυχόν άλλες υπαρκτές ή ανύπαρκτες, πιθανές ή απίθανες *μεταμορφώσεις* του ανθρώπου. Ήτοι, από άνθρωπο σε *υπάνθρωπο* – όπως εν πολλοίς είναι σήμερα – και την εξέλιξή του σε *μετάνθρωπο*, σε *μεταϊστορικό άνθρωπο* ή σε *υπεράνθρωπο*, όπως επαγγέλλονται οι πάσης φύσεως μελλοντολόγοι, οι έχοντες «*πεποιθήσιν εν τη σαρκί*» και στα ποικίλα επιτεύγματα της επιστήμης και της τεχνολογίας. Όχι γιατί δεν υπάρχει αυτή η πιθανότητα μετεξέλιξής του, αλλά γιατί, σε μια τέτοια περίπτωση, θα έχουμε την ολοσχερή αλλοίωση του ανθρώπου ή μάλλον τον αφανισμό του... ως είδος, κάτι που προαναγγέλλεται με τον εφιαλτικό κλωνισμό του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος, είναι γνωστόν ιστορικά, ότι από καταβολής του, ήτοι από εμφανίσεώς του επί γης, δεν έπαψε να εξελίσσεται, να μεταβάλλεται και να μεταμορφώνεται. Και με τούτο δεν εννοώ τόσο το διαφιλονικούμενο και εντόνως εριζόμενο μέχρι τις ημέρες μας θέμα της βιολογικής του καταγωγής και εξέλιξης που έθεσε επί τάπητος πριν από κάποια χρόνια ο Δαρβίνος, όσο της κοινωνικής του εξέλιξης και της ηθικής του μεταμόρφωσης.

Από πρωτόγονος, αμόρφωτος νομάς, από αρχαϊκός, μεταμορφώθηκε μέσα σε κάποιες χιλιαετίες σε πολιτισμένο ον, δημιουργώντας πολιτισμό. Οι υλικές και πνευματικές μεταμορφώσεις του ανθρώπου είναι εμφανείς, όπως κατέδειξε μεταξύ άλλων ο έξοχος Λιούις Μάμφορντ στο δοκίμιό του *Οι μεταμορφώσεις του ανθρώπου*.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ως ανώτερο ον πέτυχε την κοινωνική ζωή μέσα σε μικρές και μεγάλες ομάδες, λόγω της αποδοχής και εφαρμογής κάποιων στοιχειωδών ηθικών-κοινωνικών κανόνων συμπεριφοράς.

Η τήρηση αυτών των κανόνων και κάποιων παραδόσεων, μαζί με τις θρησκευτικές τελετές, είναι χαρακτηριστικό του ανθρώπου όλων των εποχών, ώστε κάποιος ανθρωπολόγος να φτάσει – όχι άδικα – να πει ότι άνθρωπος είναι το «*ον που ζει κοινωνικά, λατρεύει θεό ή θεούς και θάπτει τους νεκρούς του*». Στο διάβα του χρόνου ακολουθώντας τη φωνή της λογικής και την εμπειρία – ιδίως την εμπειρία –, ο άνθρωπος υπαγόρευσε ένα *minimum* κανόνων συμβίωσης που τηρείται τόσο από απλές πρωτόγονες κοινωνίες όσο και πολιτισμένες σαν και τη δική μας του δυτικού κόσμου. Αρχαίοι ηθικοδιδάσκαλοι, οι ιδρυτές θρησκειών και οι νομοδιδάσκαλοι, συνέβαλαν αποφασιστικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Στο μακρύ διάβα όμως της ιστορίας παρουσιάστηκαν μέσα στην ανθρωπινή κοινωνία πολλές ομόρροπες και αντίρροπες δυνάμεις, επαναστάσεις και πολλές κοινωνικές ανακατατάξεις, με βάση την ιδιοτέλεια, τον οικονομικό πλουτισμό, την άμιλλα και τον εθνικισμό. Οι οικονομικοί

στόχοι του εύκολου πλουτισμού και της ευμάρειας ήρθαν σε πολλές κρίσιμες καμπές και περιόδους να υπερκεράσουν τις θρησκευτικές και ηθικές αρχές με τις οποίες εμπνεύστηκαν και γαλουχήθηκαν ανά τους αιώνες οι άνθρωποι.

Έτσι τα πρότυπα και τα ιδανικά άλλαξαν και συνεχώς αλλάζουν ταχύτατα, σ' έναν γοργά μεταβαλλόμενο κόσμο σαν τον δικό μας. Η κατάρρευση του υπαρκτικού σοσιαλισμού έδειξε τις εσφαλμένες δομές και τις θεωρητικές του ανεπάρκειες. Ο καπιταλισμός της δύσης με τις κατ'επίφαση δημοκρατίες του προβάλλει σαν μοντέλο σύγχρονης ζωής, αλλά ατυχώς, μέσα σ' αυτές τις δημοκρατίες είναι που ο σύγχρονος άνθρωπος ασφυκτιά και χάνει την ανθρώπινη ουσία του, κάνοντας κακή χρήση της ούτως ή άλλως περιορισμένης ελευθερίας του.

Το αίτημα της μεταμόρφωσης του σύγχρονου ανθρώπου σε ουσιαστικό άνθρωπο προβάλλει στις δυτικές και δυτικοτρόπες κοινωνίες ως κάτι το επιτακτικό και το αναγκαίο, διότι έχει διαπιστωθεί ότι ο σύγχρονος άνθρωπος αλλοτριωμένος από τη θεά του, την τεχνολογία, από την υλική ευδαιμονία και την υπερκατανάλωση στην οποία έχει επιδοθεί κατά κόρον, έχει χάσει την ηθική του πυξίδα και οδεύει σε πλήρη διαστροφή του ηθικού αισθήματος, σε σύγχυση του ορθού και εσφαλμένου με τη σχετικοποίηση των πάντων, με την έλλειψη σεβασμού στους θεσμούς, την επικράτηση του ατομικισμού, με τη δημιουργία ιδιωτικών θρησκειών και την άνοδο του ανορθολογισμού, με τη διάλυση την παραδοσιακής οικογένειας, με την πλήρη σεξουαλική απελευθέρωση και τη διάδοση του πανηδονισμού, τη σμίκρυνση του ρόλου του θεού και του ιερού και τη θεοποίηση του ανθρώπου.

Έτσι, στον αιώνα μας παριστάμεθα μάρτυρες μιας σχετικοποίησης των κανόνων ηθικής και της εθιμοτυπικής και κοινωνικής συμπεριφοράς. Ακόμη μιας τάσης *διαστροφής* των μέχρι τούδε παραδεδωμένων αξιών, εν ονόματι της προόδου και της ελευθερίας. Η διαστροφή περιλαμβάνει σκοπούς και μέσα. Είναι η εποχή μας, η εποχή όπου το ορθό και το εσφαλμένο είναι θέμα προσωπικής άποψης και πλήρους διαστροφής των μέσων, ώστε να γίνονται τα μέσα σκοποί και οι σκοποί να γίνονται μέσα.

Αναμφίβολα ζούμε σε μιαν ηθική παρακμή, ταυτόχρονα με την τεχνολογική πρόοδο. Κανόνες διαχρονικής αξίας, όπως, λόγου χάριν, “Alte-

rum non ledere” «Ο Χρυσούς Κανών» και, «Όσα σου νεμεσάς ετέρω μη ποιείν», φαντάζουν χλωμά και αναχρονιστικά. Η πυξίδα του ανθρώπου, η φωνή της ηθικής του συνείδησης, από τους πιο πολλούς ή καταπνίγεται ή διαστρέφεται πλήρως, από εσφαλμένες ιδιοτελείς επιθυμίες, από αδιαλλαξίες, παρανοήσεις και φυλετικά μίσση και μμητισμούς. Ενώ ζούμε σε μια εποχή που υπάρχει υπεραφθονία και υπερπαραγωγή βιβλίων, εντύπων, περιοδικών και εικόνων και ιδίως υπεραφθονία πληροφοριών μέσω του ιντερνέτ, ο σύγχρονος δυτικός άνθρωπος σε σύγκριση με άλλες εποχές είναι μεν πιο πλούσιος υλικά, πιο φτωχός όμως σε πνευματικότητα, σε αρχές, σε ιδανικά και αξίες. Και σε εμπιστοσύνη ανθρώπου με συνάνθρωπο. Ας θυμηθούμε: κάποτε οι άνθρωποι για να επισφραγίσουν συμφωνίες δίναν τα χέρια τους και είχαν τη λεγόμενη *μπέσα*. Τώρα με δέκα συμβόλαια, παραβιάζουν όρους και δεν σέβονται την υπογραφή τους. Γιατί δεν τους ενδιαφέρει η τιμή, η *μπέσα*, αλλά το χρήμα. Το αποτέλεσμα όλων αυτών; Η αύξηση της εγκληματικότητας, της βίας, της τρομοκρατίας, του αναρχισμού, της αβεβαιότητας, του άγχους, του φόβου, της κατάθλιψης, της απόγνωσης, του υπαρξιακού κενού.

Βέβαια, τη μεταμόρφωση γενικά του ανθρώπου και τη βελτίωση των όρων και συνθηκών κοινωνικής του ζωής με καλύτερο βιοτικό επίπεδο, με περισσότερη δικαιοσύνη, με καλύτερη υγεία, με μεγαλύτερη μακροζωία, τη διείδαν ως κάτι το αναγκαίο και απαραίτητο από παλιά όλοι οι ηθικοί και οι κοινωνικοί αναμορφωτές. Όπως έλεγε ο Μαρξ, «οι φιλόσοφοι ερμήνευσαν τον κόσμο με διαφορετικούς τρόπους. Το θέμα είναι να τον αλλάξουμε!!».

Διαφορετικά όμως αντιμετώπισαν και το πρόβλημα και τις λύσεις του. Άλλοι, για τη μεταμόρφωση του ανθρώπου πρότειναν την αλλαγή και βελτίωση των οικονομικοκοινωνικών συνθηκών, τον μετασχηματισμό δηλαδή της κοινωνίας πρώτα (σοσιαλισμός, μαρξισμός). Άλλοι, όμως, όπως οι υπαρξιστές, διείδαν κάτι άλλο. Ότι, αφ' ενός μεν η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και η περίφημη κοινωνική ισότητα είναι δύσκολο έως ακατόρθωτο εγχείρημα – δεν το πέτυχαν με βάση την αγάπη, ούτε οι πρώτοι χριστιανοί καλά-καλά –, αφ' ετέρου δε, ότι πρέπει να προηγηθεί πρώτα η μεταμόρφωση του ανθρώπου, ως ανθρώπου, ήγουν, η ηθική του διαπαιδαγώγηση και εξύψωση και *διόρθωση του χαρακτήρα*, επί ατο-

μικού πεδίου. Αν αλλάξει ο άνθρωπος και από διεφθαρμένος υπάνθρωπος, όπως είναι και λειτουργεί μέσα στην κοινωνία, γίνει πραγματικός άνθρωπος, όπως θα έλεγε και ο Μέγανδρος, τότε θα 'χαμε και μια θεαματική βελτίωση των κοινωνικών δομών και μεταμόρφωση του συνόλου. Και εκπαίδευση ή παιδεία δεν σημαίνει βέβαια κάτι το πρόσκαιρο, αλλά *ισόβιο μετασχηματισμό της προσωπικότητας, διάπλαση*. Μεταμόρφωση της κοινωνίας δεν νοείται χωρίς τη μεταμόρφωση και διάπλαση του ατόμου πρώτα και τη μεταβολή του από ανώνυμο μαζάνθρωπο σε *πρόσωπο*, σε άτομο, δηλαδή, που γνωρίζει ποιος είναι και τι θέλει και τι πρέπει να κάνει στο άνυσμα των ολιγοστών χρόνων της ζωής του, μέσα στο σύνολο, στην κοινωνία.

Η αναγέννηση αυτή θα πρέπει να γίνει και να αναπτυχθεί μέσα στα εργαστήρια της προσωπικής ζωής ενός εκάστου. Αυτή είναι και η πιο ουσιαστική συμβολή στο κοινωνικό σύνολο: Η αφύπνιση της ατομικής συνείδησης.

Η μεταμόρφωση του σύγχρονου ανθρώπου από υπάνθρωπο, όπως τον έχουν καταντήσει τα μοντέλα διακυβέρνησης, η σύγχρονη τεχνολογία και τα Μ.Μ.Ε. με τα προβαλλόμενα πρότυπα, σε ανθρωπινότερο γνήσιο άνθρωπο, είναι *ζήτημα μεταβολής νοοτροπίας* αν όχι σ' όλα, πάντως σε πάρα πολλά. Χρειάζεται *κένωση* και *ανακαίνιση* ή *ανακαίνωση* του νου. Αλλαγή στάσης και μοντέλου και τρόπου ζωής. Επανελέγχος και επαναρύθμιση των οργάνων πλοήγησης στον σύγχρονο κόσμο. Επανεκτίμηση του αναγκαίου και του περιττού και αποβολή του περιττού. Χρειάζεται αυτή η αλλαγή νοοτροπίας για μία υγιή κοινωνία.

Η μεταμόρφωση αυτή του ανθρώπου κρίνεται αναγκαία για να απολυτρωθεί από τα δεσμά των εγωκεντρικών του επιθυμιών, πόθων και φόβων που τον έχει κλείσει ασφυκτικά μια αρρωστημένη, υλιστική, υπερ-καταναλωτική κοινωνία. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη διαμόρφωση και ανάπτυξη της πνευματικότητας, κάτι που μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω του πυρήνα της θρησκευτικότητας και της ηθικής. Ο Ντοστογιέφσκυ έγραψε ότι ακόμη και η προσευχή είναι μια εκπαίδευση, γιατί μας οδηγεί στην

αυτοεπίγνωση και στην αυταπάρνηση.

Πρόσφατα από τον ημερήσιο Τύπο (Τάιμς της Νέας Υόρκης) πληροφορήθηκα ότι στα αμερικανικά πανεπιστήμια σκέπτονται να δημιουργήσουν «ελεύθερους» χώρους για προβληματισμό σε «πνευματικά ζητήματα» και στις βαθύτερες υπαρξιακές ανησυχίες των φοιτητών, για να μπορούν να σκεφτούν βαθύτερα τα ουσιαστικά ζητήματα της ύπαρξης. Και τούτο, γιατί διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα πανεπιστήμια έχουν εξοστρακίσει από τα μαθήματά τους το πιο σημαντικό ερώτημα που μπορεί να απασχολήσει έναν άνθρωπο: *Ποιος πρέπει να είναι ο σκοπός μου και γιατί*.

Είναι προφανές ότι μια κοινωνία θα είναι υγιής μόνο όταν δεν ξεκόψει τελείως τις ρίζες της με το παρελθόν, όταν κρατήσει τις ωφέλιμες και αποδεδειγμένες αξίες ουσιαστικές παραδόσεις σαν κάτι το ζωντανό και όταν διαφυλάξει ως *κόρηνη οφθαλμού* τις υψηλότερες ηθικές αρχές που μας κληροδότησε το παρελθόν. Αυτές ακριβώς που απεμπολεί ο σύγχρονος άνθρωπος. Ο *Άλμπερτ Αϊνστάιν* σωστά σημείωσε κάποτε ότι «Οι υψηλότερες αρχές για τους πόθους και τις κρίσεις μας, μας έχουν δοθεί στην ιουδαίο-χριστιανική θρησκευτική παράδοση. Πρόκειται για έναν πολύ υψηλό σκοπό, που με τις μικρές μας δυνατότητες, μόνο ελλιπώς μπορούμε να τον φθάσουμε, αλλά που δίνει στέρεες βάσεις στους πόθους και στις αξιολογήσεις μας».

Ο ίδιος πρότεινε την ορθή αξιολόγηση των επιστημονικών επιτευγμάτων και την ελεύθερη και υπεύθυνη ανάπτυξη του ατόμου για να μπορεί να προσφέρει τις δυνατότητές του στην υπηρεσία της ανθρωπότητας.

Γνώση και *επίγνωση*, λοιπόν, *υπερπροσωπικές ηθικές αρχές*, με ανεκτικότητα στους άλλους και *υπεύθυνη ανάπτυξη του ατόμου* είναι το τρίπτυχο που κατά τον σοφό θα πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος για τη μεταμόρφωσή του και την επιβίωσή του στο μέλλον.

Θα 'χει άραγε τη σοφία ο άνθρωπος να εγκλωπωθεί τέτοιες υποδείξεις; Ή μήπως θα αφήσουμε τις σύγχρονες διαβρωτικές δυνάμεις να τον αφανίσουν ως άνθρωπο;